

yor idik.. Bunun tesiri cidden görüldü. Zabıtlardan de işittik. Meselâ bugün Umuru Şeriye Vekili gidip te üç beş gün bunlar içinde dolaşsa çok büyük teisir olur. Mebuslar gönderelim. Bendeniz hâtıra kabilinden söylüyorum. Bu zevatı da iyi intihabetmek lâzımdır. Bir korkanı gönderirsek. Dikkat edelim böylesi de vardır. Sonra efendim, geri hidematını ne türlü yapacaksak dakika fevtetmeksiz yapalım. Müfettiş mi göndereceğiz? Bunları düşünelim. Heyetler ara-

mızdan teşekkül ederse programlar tesbit ederler. Sahai faaliyete, tatbikat ve ameliyata geçiliyor. İşte bendenizin gördüğümünden, işittiğimden hâsıl ettiğim kanaat bu merkezdedir. Bunları arzettim. Şunu da tekrar kemali ehemmiyetle arz etmek isterim : Tenkit sırası değildir, iş zamanıdır. İş sahasına geçelim ve bu millet bu gayretle katiyen kurtulacaktır, muzaffer olacaktır.

REİS — Teneffüs için celse tatil olundu.

Üçüncü Celse

REİS — Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

KÂTİP:

REİS — Celseyi açıyorum. Müzakerelere devam ediyoruz. Söz Vehbi Beyin.

VEHBI BEY (Karesi) — Efendim, Rıza Nur Beyefendinin beyanatı Ordunun kısmen cenahiyle vaktiyle ika edilen nekayisten mütevellid tedabirden bir kısmını arzetti. Bendeniz Ordunun gördüğüm ihtiyacatını ve buna dair lâzım gelen tedabiri arzedeceğim. Biz arkadaşlar: böyle müteferrik, grup grup, Ordunun fıkalarına üçer beşer kişi olarak tevzi ettik. Bu işi görüp dönelim dedik ve hatta grubun birisine gitmeye vakit bulamadık. Biraz uzakça mesafede idi. İhtiyacatın âcilliğine ve düşmanın durmamasına ve bizim de durmamaklığımız iktiza etmesine binaen avdet ettik. Orduya, gerek efrada ve gerek zabıtana dedik ki, siz Bedir ordususunuz, Hüneyn ordususunuz. Sizin kurtaracağınız yalnız Anadolu değil bütün Âlemi İslamdır. Binaenaleyh ruhu Peygamberi sizinledir. Çalışınız. Geride sizin üzerlerinize çırpışanları meys etmeyiniz ve sizin için Büyük Millet Meclisi her ne yapılmak lâzımsa yapacaktır. Bütün mevcudiyetle geceli, gündüzlü çalışarak ve bütün milleti de teşrik ederek çalışacaktır. Geride ne ailenizi, ne başka bir şeyi unutmayın. Meclisi Âliniz namına tabiatıyla bunu taahhüd ederek geldik. Onun için gördüğümüz ihtiyacatı arzedeceğiz. Bendenize kalırsa neden olmamıştır demekten ziyade bugün için bunun üzerinde münakaşa edilerek temin edilmesini rica edeceğim. **Birincisi : Maaş meselesi efendiler. Cep-**

hede dört aydır maaş alamamışlar.

HÂŞİM BEY (Çorum) — Efradı mı, zabitanı mı?

VEHBI BEY (Devamlı) — Yalnız İsmet Paşa Hazretlerinin aldığı bir miktar para ile Eskişehir'dekilere mayıs maaşatını vermişler. Aralık mütedahil olarak mart, nisan, mayıs ve temmuz katiyen alınmamıştır. Bu defa Reis Paşa Hazretleri cepheyi teşriflerinde bir miktar para götürmüşler. O bir miktar para ile, zabitan müstesna olmak şartıyla, her nefere birer lira bile düşmez... Binaenaleyh her şeyden evvel cephede kanını akıtan bir nefer veya bir zabıt veyahut bir kumandan hepsi müstesnadır. Sana ayda şunu vereceğiz ihtiyacatı zaruriyen için dersek ve geridekileri sağlam alırsa tesirinin ne kadar çok olacağını siz düşünebilirsiniz. Bütçemiz zaten açıktır. Yapılacak iş isterseniz arz... Bu ihtiyacın tatmini için bir kere müsavvâtı kabul etmeliyiz. Eğer Maliye Vekili Bey... yapmış olsalardı biz Orduyu bugün bu halde görmezdik. Ve ben Garp cephesinin maaşatını veremedim, binaenaleyh sizin tahsisatınızı da veremeyeceğim dese idi; bunu nefsimizde kabul etmeli idik. Bunu kabul ettikten sonra biz bittabi bu büyük teşkilâtı, bu büyük ihtiyacatı temin etmek için azamî bir hak kabul etmeliyiz ve memleketin bu felâketli zamanında peynir ekmele... Diyelim ki, yüksek maaş yüz liradır, diye zabıt ve neferin maaşlarını verelim.

İkincisi efendiler; su meselesi, ki bundan Rıza Nur Beyefendi bahsettiler... ve Kıtalar yürüyüş esnasında susuz kalmıştır. Bunun için kırba, fıçı, tulum her tabura lâzımdır. Hiç olmazsa bir tabura bir tane temin etmeli. Bugün şiddetle ihtiyaç gösteren bir iş-

tır. Su muayyen bir mahaldedir ve muayyen zamanda alabilirsiniz ve istediğiniz zamanda istediğiniz kadar alamazsınız. Büyük bir su yoktur. Binaenaleyh bunu vaktiyle tedarik etmek lazımdır. Bahusus çöl içinde kendi nefsimize tatbik edebilirsek ona göre hareket edelim.

Üçüncüsü : Tütün. Alay kumandanlarının tabakasında tütün yoktur. Neferat ot içiyor. Tütünü olan sigara kâğıdı bulamıyor, yoktur.

Bunun için bendeniz teklif edeceğim. Şimdi burada iki arkadaş gitsin, derhal Reji ambarlarını tembir etsin, vaziyet etsin, heman gönderelim. Burada kaçak herkes bulabilir ve üç gün idare edilir. Buradaki mevcudu bir kere gönderelim. Sigara mı, tütün mü ne olursa. Elimizde külliyetli tütün vardır. Orada... Rejinin bu havalide tütün olan yerler vardır. O havalie derhal verilsin. Sonra sigara kâğıdı gönderilsin.

Dördüncüsü efendiler, mektuplar : Gerek zabitan, gerek efrat ailelerinden ve gerek müteallikatından mektup alamamalarından fevkalâde müstekidirler. Bu da sahra postalarının gayri muntazam olmasından ileri geliyor. Hatta birisi diyordu ki, Kütahyada iken bir nefer ayda yüz kuruş taahhüdlü mektup parası veriyor. O mektubu gidiyor, cevap alamıyor. Pulsuz giderse cevap gelmiyor. Eğer sansör dolayısıyla, harp dolayısıyla, gitmesi gelmesi düçarı müşkülât olursa efrada matbu mektup verilebilir. Ailelerine selâm sabah matbu yahut açık zarfla efrat mektup göndermelidir. Efrat ve zabitan ailesinin ahvalinden bihaber olursa bu onların kuvvei maneviyesine tesirden hali değildir. Bunun için mevcut gazete kâğıtlarının munasip miktarda kestirilerek ve üzerlerine efradı askeriye mahsustur, diye bir damga vurulursa mesele halledilmiş olur kanaatindeyim. (1) Her nefere birer tane, ikişer tane verilecek olursa gayet iyi olur.

Elbise : Efendim, elbise hepsinde yoktur demek doğru değildir. Bir taraftan da Müdafaai Milliye Vekâleti gönderiyor. Yüzde sekseninde elbise yoktur. Elbiseleri eskimiştir. Veyahut kendileri giyip geldiği elbisedir. Şimdi kışlık elbise tedarikine, mükemmel elbise tedarikine kalkışmak vahidir. Bugün Amerikan bezinden, yelken bezinden ve elde bulunan öküz bezinden, her şeyden az zamanda meydana getirilecek bir surette derhal teşebbüsatta bulunmalı, fedekârane teşebbüs etmeli. Bittabi bugün muzaffer olsak Ordumuz yarın terhis edecek değiliz. Sulhu imza edinceye kadar orduyu muhafazaya mecburuz.

(1) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

Çadır : Nasıl ki Rıza Nur Bey söylediler, çadır yoktur. Hiç olmazsa bunlara portatif çadırlardan ve yahut o hizmeti görecektir beylik verilmek suretiyle ledalhace üzerine çadır, ledalhace yorgan yapar. Bunların tedarikinin temini.

Sonra zabitanın; cephe bulunan zabitanın emirberleri alınmış veya değiştirilmiş, ailesini itimat edip bıraktığı o bir neferi tebdil edilmiş, sipariş maşaları verilmemiş. Bunlar tercihan ailesi her hangi bir vasıta ile kendisine bildirmiş ki, ben üç gündür açım, yahut dört gündür açım. Ailesinden bu suretle haber alan, orada bulunan zabitanın ne suretle çalıştırılacağını düşünmek iktiza eder. Bunu da gerek Maliye Vekâleti ve gerek Müdafaai Milliye Vekâleti temin etmelidir. İç çamaşırları da yoktur. Olmayacağı da becihidir. Mazbata verip veyahut emvali metrukeden verip şimdilik hesaba bakmak lâzım gelir. Bir çok zabitan İstanbul'da ve meşgul yerlerde ailelerinin kaldığından ve onların vaziyetinin fanalığından bahsediyorlar. Müdafaai Milliye Vekâleti ayrıca iki üç kişilik memur oradan çıkarılmalarına ve orada terfihlerine onların icaına bakmalıdır. Sonra Ordu gezdiği menatıkta bir çok zabitanın işittik ki gazetemiz yoktur. Paramızla abone olduk, gazete yoktur, diyorlar. Biri İstiklâl gazetesi gösterdi. Malumu âliniz bu gazete Eskişehir'de çıkıyordu, Eskişehirin sukutundan sonra yirmi bir günden sonra eline gelmiş. Biz de vaziyeti bilelim ve ona göre de efradı, Orduyu tenvir edelim, dediler.

Orduya Yunan casus sokabilir ve soktuğunu da Rıza Nur Beyefendi söyledi. İşittik de, bir kaç yerden tepelenmişler. Bendenize kalırsa Ordu için mademki zabitan talip, efrat talip, biz onlara zerk etmek, telkin etmek lâzım gelirken Orduyu bir noktada tevhid etmek için ajans çıkarmak veyahut burada çıkaran ajansın veyahut gazetelerden göndermek kabildir. Fakat gazeteleri de hüsnü idare etmek suretiyle. Birisi bana sormuş idi : Böyle ricat esnasında; bazı tavizat mukabilinde Romanya'nın Yunana muavenet edeceğinden bahsediyor. O gazeteden okumuşlar ve bunu soruyorlar. Bunun aslı var mıdır diye. Binaenaleyh bunu da orada çıkacak gazeteyi hakiki malumat vermek ve fakat biraz büyültmek onları tefrih edecek tesir edecek malumat vermek, kuvvei maneviyelerini daima yükseltmek karanlıktan kurtarmaktır. Öyle bir odanın içinde hiç bir taraftan rabıtası yok, ne olduğundan haberi yok, bu vaziyette onlar talip oluyorlar. Agrebi de burasıdır. Biz yapmak lâzım gelirken onlar talip oluyor.

Sonra Efendim, zaruri ihtiyaçlardan gördüğümüz bütün şeyleri söylemek lâzım gelirse; farz edelim

«yemiş, sebze» seyyar bakkallar Ordunun içinde tesis edilmeli. Mesela ilk vardığımızda bittabi ilk buhran neticesi bir mum ararsanız Polatlıda yok, artık Ordu ve gerek Grup Fırka karargâhlarında hiç bir şey yok, mum yoktur. Esasen buranın köyleri harabeden ibaret, üçer beşer haneden ibaret. Üzerinde baykuş öter, hiç bir şey yok, oturacak odaları bile yok. Esnafı bulunsun, kahvesi bulunsun hatta oturacak odaları bile yok. Binaenaleyh bu seyyar bakkallar temin edilmeli, efradın ufak tefek ihtiyaçlarını son bir kuvvetle, kuvvei maneviyesinin azamisini elde etmek için.

Sonra Efendiler, yine aynı suretle bize yolda tesadüf etti. Yeni efrat geliyordu. Hatta o efrat firarilere tesadüf etmiş, elli kişilik imiş, bir köye misafir olmuşlar. Firari müfrezesinin başlarında iki üç müsellah nefer varmış, dağıtmışlar. Yunan şöyledir, bilmem halifesi böyledir. Bunlar Konya Bozkır firari efradıdır. Cebren dağıttıkları halde yine bir kısmı toplanmışlar. Bunlar kulaklarımıza.... Orduda kimseye namaz kılma diyen yoktur. Kılmak isteyenler kıliverirse böyle zamanda.... Bu masraf efrat içinde okumak yazmak bilenler ve aynı suretle efrattan biri sarık sarar imamlık eder, namaz kılarlar.

Sonra efendim bunun askeri noktalarını Salâhatin Bey biraderimiz anlatacaktır. Şimdi firariden ricat esnasında açlık, susuzluk, propaganda tesiri veya icabı firar edenlerin... hasıl olan heyecanın teskini ve bu vahdetin azamî bir surette temini için lâzım gelen tedabire bunun için memleketin şimdiki vaziyetine nazaran rahim, şefkat zamanı geçmiştir. Ancak şiddet zamanıdır. Tereddüd zamanı değildir. Şu dakikada ufak bir merhamet, ufak bir tereddüt bütün memleketi felâkete sürükler. Binaenaleyh azminde şedit, reyinde musip olan ve kalbi karşısında az çok ağlamakla, yalvarmakla yumuşamayacak olan vaziyeti kavrayacak arkadaşlarımızdan muntaka müfettişleri derhal gönderilmelidir. Bu, zarureti katiyedir. Gidecek arkadaşlar, bizim şimdiye kadar Babıâlinin taklidi olarak gayet basit iki kâtip, bir müfettişten ibaret seyyar beş altı sancak eline verilmiş, gittiği yerde salâhiyeti kâmileyi haiz ledelhace Jandarma Kumandanlığına burada kaç firarî vardır ve bu firarileri kaç defa derdest ettiniz ve tevhîr nedir diye esbabını şiddetle arar. Kumandanın rahavetine dair kanaat geldi mi derhal azletmeli. O buradaki arkadaşlarımızın kardaşıdır. Yahut en çok... bundan hepimiz sarfınazar etmeliyiz. Eğer Zeyde ve Amre acırsak Harbi Umumiye ne kadar firarî bu memlekete zarar vermiş ise aynı vaziyete düşeceğiz. Biz şimdi işin bidayetindeyiz. Onun için eğer şedit ve katî

tedbir almayacak olursak memleketi ebediyen felâkete sürüklemiş oluruz. zamana kadar harika suretinde, Meclisimiz teşekkül etmiş ve ne kadar takdir toplamış isek o kadar da nefret toplar gideriz. Mesela bunlardan birisi bugün Antalya, Isparta, Konya müstesna Aydın'ın bir kısmına memur edilecek olursa belki Yunanlılara alet olan var. Belki İtalyanlara hâdim olan var. Belki kendi menafii şahsiyesine hâdim olanlar var. Nitekim geçen İnönü Harbinde biz orada bulunduk ve gördük. O havalı Hükümeti birtakım tesir altında idiler. Bunu bilmiyoruz, şimdiki vaziyeti. Buna burada olacak aynı surette bendenizin kanaatimce bizi kurtaracak muntaka Karahisar muntakası ise diğeri de Kocaeli'dir. Asker değilim, ileri-den göreneği söylüyorum. Bir zat da Bolu muntakasına gidecek olursa aynı zamanda hem asayiş teskin edecek hem de memleketin adaletini temin edecek, hem de bu Müdafaa-i Milliye'nin azamî surette temini tedabirini orada itihaz edecektir. Onun için bu muntaka müfettişliğini derhal yapmalıdır. Maalesef söyleyeceğim. Bizim Heyeti Vekilemiz şimdiye kadar her nedense.... etmiş, düşündüğü halde halledip götürmemiş. Eğer vaktiyle bunu hazmetmiş olsalardı bu defa bir milyon üçyüz bin kişi Yunan ayakları altında bıraktık o ahalinin bugün için bir teşkilâtı bulunacaktı. Hem Yunanın tazyikine karşı mukavim bir vaziyeti, hem de bizim orada bir bulunacaktı. Bütün memurlarımızı çektik ve bütün zavallı ahali başsız, vücutsuz. Sekiz ay evvel yalvardığı halde tatbikatına taraftar olunsaydı o halkın böyle perişaniyetine sebebiyet vermezdi. Olmazdı ki en büyük günahlarından birisidir. Heyeti Vekilenin bu muntaka müfettişlerinde düşerler yapmazlar yalnız onlar çekse diyeceğim yok. Fakat hepimiz beraber çekeceğiz.

Sonra efendim, Meclis beyanname neşretmelidir. İşittiğime göre böyle olacağı gayet tabiidir. Biz buradan aileleri gönderirken Keskin'den halk çıktı daha ilerisinde daha ziyade heyecan ve tesir yapmıştır. Bu oralarda öyle şayi olmuştur ki Meclis dağılmıştır, kaçmıştır. Nasıl ki Ordu içinde de o suretle propaganda yapılmıştır. Filan yerde şöyle isyan çıkmıştır, falan yerde böyle olmuştur. Burada, vallahi buyurduğu vâkidir.. Atfolunan bu evsafı haiz olan şu cümleyi söyledim. ve ben bunu aynı mülahazadan dolayı yapmışım. Bazı arkadaşlarımız azayı kıramdan.. Bunu burada zikretmenin manası var mıdır? Ben de ortaya böyle içtinap ettiğimiz noktaları koyabilirim.. Hissediyorsak.. Mucibi tereddüd olabilir.